

visus corporalis ab angelo, quia illa distantia est infinita, hæc finita: nihilominus in proportionem objecti et potentiae plus distare angelos a visu quam Deum ab intellectu, quia, angelus extra totam latitudinem objecti visus constituitur, Deus autem non est extra objectum adæquatum intellectus, ut in sequentibus capitibus magis explicabitur.

CAPUT VII.

AN DEUS SIT INVISIBILIS IN SE ET IN SUBSTANTIA SUA RESPECTU OMNIS INTELLECTUS CREATI.

1. *Hæreticorum error.* — Ex divinis testimoniis supra citatis intulerunt quidam hæretici a nulla creatura, quantumcumque perfecta per gratiam vel elevata per gloriam posse videri Deum, prout in se est, quia alias non esset Deus simpliciter invisibilis ab alio; ita enim hoc attributum intelligebant, nam constat Deum videre se ipsum, sicut supra de incomprehensibilitate dicebamus. Unde consequenter aiebant, beatos tam homines quam angelos solum videre quamdam eminentem lucem ex divina substantia resultantem et ideo dici videre Deum, non in se sed eo modo quo sol in splendore videtur. Hunc errorem sine nomine Auctoris refert Gregorius, lib. 18, Moral., c. 38. Ita vero sensisse Armenos refert Armaeanus libro decimo quarto, de quæstionibus Armenorum, capite 1, et Guido Carmelita, Prateolus et alii. Tribuitur etiam Petro Abailardo et socio ejus Arnaldo a Castro, verb. *Beatitude*, hæres. 1, et Prateolo in suo Elencho sub nominibus horum hæreticorum. Quamvis Bernardus, cujus tempore illi orti sunt, impugnans eorum errores ab Epistol. 187 usque ad 198, nullam mentionem hujus erroris fecerit, ait tamen multos alios habuisse præter eos, quos ipse refert. Denique in hoc errore fuit Almericus, ut refert Prateolus et Turrecremata lib. 4, de Eccles., cap. 35. Fundamenta hujus erroris, præsertim quæ sumuntur ex dictis sanctorum, habent nonnihil difficultatis, afferemusque illa commodius post confirmatam veritatem.

2. *Prima assertio.* — Dicendum ergo est primo, objectum proximum et immediatum visionis beatæ esse Deum ipsum per essentiam et substantiam suam absque ulla creatura seu imagine creata, quæ deserviat tanquam medium cognitum seu objectum proximum, in quo relucent Deus. Conclusio est de fide et probatur primo ex Scriptura sacra: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Matth., 5;

hæc ergo visio promittitur nobis tanquam verum et principale præmium, ut sæpe Augustinus Epist. 112, cap. 4 et sequentibus, et 22 de Civitat., cap. 23. Et sumitur ex eodem lib. 1, de Trinitate, cap. 8, et sequentibus, et Concion. 2, in Ps. 21; præterea Joannes 14, ait Christus: *Qui diligit me, diligitur a Patre meo et ergo manifestabo ei me ipsum*: quod ita exposuit Augustinus tractat. 73, in Joanne et Gregorio 18. Moral., cap. 37. Qualis autem futura sit illa visio, declaratur Matthæus 18, ubi de angelis dicitur: *Semper vident faciem Patris*: additurque cap. 22, homines beatos futuros esse æquales angelis, ut recte Augustinus Epist. 3 et ideo Paulus 1, ad Corinthios, 3, ait: *Tunc autem facie ad faciem*, Et Apoc. 22: *Videbunt faciem ejus*.

3. Hæc autem et similia testimonia videntur reddi incerta ex quadam ambiguitate seu æquivocatione Scripturarum, in quibus sæpe dicitur videri Deus et interdum etiam facie ad faciem, licet non in se, sed in aliqua imagine vel corpore assumpto videatur. Sic enim Jacob dixit, se Deum vidisse facie ad faciem, cum tamen non solum substantiam Dei non vidisset, verum nec substantiam angeli in se, sed in corpore assumpto. Ergo prædicta testimonia non possunt facere certam fidem, quod Deus immediate in sua substantia videndus sit.

4. *Objectio occurritur.* — Respondeo, non esse similem rationem et merito Ecclesiam semper intellexisse priora testimonia in dicto sensu. Primo, quia verba scripturæ in proprietate hoc significant et si alicubi aliter intelliguntur, est per metaphoram, quæ metaphora in aliis locis est necessaria, quia non possunt aliter sine inconvenienti intelligi. In prioribus vero testimoniis sine ullo incommodo retineri potest proprietatis verborum. Secundo hoc constat ex aliis locis Scripturæ sacre, num. 1, Joannis 3, explicatur illa visio, quod sit futura de Deo, ut in se est: *Similes, inquit, ei erimus et videbimus eum, sicuti est*, quod non videtur clarius dici potuisse. Et ita illo testimonio ad hoc probandum utitur Evarista Papa, Epist. 1, et Concilium Francoforti in Epist., ad Episcopos Hispanos. In posterioribus autem testimoniis non ita est, quin potius illis non obstantibus simpliciter dicitur Joannes 1: *Deum nemo vidit unquam*; et Moysi dictum est Exodi 33: *Non videbit me homo et vivet*.

5. Præterea ex circumstantiis locorum id colligi potest. Nam Paulus 1, ad Corinthios 13, opponit hanc visionem visioni *æigmaticæ* et *per speculum* et cognitioni *ex parte*, omnis au-

tem visio Dei per creaturam est æigmatica et ex parte: ergo cum dicit *facie ad faciem*, intelligit proprie de visione ipsius naturæ divinæ in se, quod clarius explicuit dicens: *Tunc cognoscam sicut et cognitus sum*. Præterea cum angelis tribuitur videre faciem, non potest intelligi de visione sensibili, nec de imaginaria, sed de intellectuali et propria. Præterea cum dicitur Joannes 1: *Deum nemo vidit unquam*, sermo est sine dubio de visione propria, quia impropria multis communicata fuerat: ergo cum subditur: *Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse narravit*, sensus est Christum hominem vidisse Deum in illa visione, quam nullus alius viderat et ideo tanquam oculatum testem potuisse narrare, quæ erant in sinu Dei: ergo anima Christi fuit capax illius visionis, ergo et cæteri beati, nam: *Ubi ipse est, illic et cæteri ministri ejus erunt, tanquam hæredes Dei, cohæredes autem Christi*, ad Romanos 8. Addi etiam potest illud ad Hebræos 12; *Pacem sectantur cum omnibus et sanctificationem, sine qua nemo videbit Deum*. Quod necesse est, intelligi de visione propria secundum divinitatem et non de æigmatica cogitione, nec de sola visione Christi secundum humanitatem (quod pro aliis etiam testimoniis notandum est) quia visio humanitatis et æigmatica cognitio sine sanctificatione haberi potest. Imo etiam reprobi in die Judicii Christi humanitatem videbunt, ut colligitur ex Mattheo 24. De quo videri potest late Augustinus 1, de Trinitate, capite ulteriori; et Fulgentius ad Ferrandum, resp. 3.

6. Secundo definita est hæc veritas a Benedicto II, in Extravag. *Benedictus*, quam refert Castro supra, ejusque meminerunt Major 4, quæst. ult. suppl.; Gabriel dist. 49, quæst. 2, art. 3, dub. 3: *Videbunt (inquit) divinam essentiam immediate, se bene clare et aperte illis ostendentem*; et infra vocat hanc visionem *facialem et intuitivam*, et in Concilio Florentino, in lit. unionis, dicitur: *Beatas animas clare intueri Deum trinum et unum, sicuti est*. Ex quibus verbis potest etiam ratio confici, quia Trinitas personarum non potest clare atque in se evidenter videri per aliquem effectum, nec per aliquam similitudinem creatam objectivam, ut infra tract. 3, de Trinitate, l. 1, in fine dicemus. Sed beata visio attingit Trinitatem clare et evidenter, prout in se est; ergo necesse est ut immediate terminetur ad ipsam divinitatem et personas in ea subsistentes, absque ullo medio. Unde recte Nazianzus, orat. 20, de Basilio inquit: *Contemplari beatam Tri-*

nitatem eo quo est modo; et optime Epiphanius hæres. 70, cujus aliqua verba statim referam. Videri etiam potest: Dionysius c. 4, de Cælesti Hierarch.; Ignatius epist. ad Romanos; Martialis epist. ad Tolossan. c. 37; Clemens Alexander lib. 5. Stromatum, non longe a principio; sed copiosius Augustini epist. 6, 30, 112 et 150 et 4. Genes. ad literam, a cap. 23 et lib. 12, cap. 34, ubi ait, videri ipsam Dei substantiam et verbum æternum; item lib. 22, de Civit., cap. 29 et 30. Alia retuli in materia de Incarn., disput. 26, sect. 1.

Possit-ne ratione naturali ostendi, visionem Dei esse possibilem.

7. Tertio, ut ratione ostendatur hæc veritas, inquiri potest, an possit ratione naturale ostendi hanc visionem esse possibilem, Scotus in 4, dist. 49, quæst. 8, existimat demonstrari hæc ratione. Visio intuitiva est perfectio simpliciter potentiae cognoscitivæ; sed talis perfectio est possibilis in potentia inferiori, qualis est visus corporalis, ergo etiam est possibilis in potentia superiori ut est intellectus. Nam perfectio simpliciter possibilis potentiae inferiori, multo magis debet esse possibilis potentiae superiori, ergo maxime Dei, quia est perfectissimum objectum intelligibile. Hæc vero ratio, licet supposita non repugnantia manu ducat intellectum et sit aliqua persuasio, absolute tamen non probat. Primo, quia non est necesse ut omnis perfectio, quæ convenit inferiori naturæ, conveniat superiori extra Deum: nam esse incorruptibile est perfectio simpliciter, vel illam indicat, quæ convenit quibusdam substantiis minus perfectis, quam sint aliæ, quibus illa proprietas non inest. Item claritas est perfectio simpliciter cognitionis et convenit naturali scientiæ, non autem fidei, cum tamen fides sit simpliciter perfectior. Potest igitur aliquid in genere entis esse perfectius simpliciter, quod secundum aliquam conditionem sit inferius et incapax aliqujus perfectionis, quæ invenitur in inferiori ut sic. Ergo ex vi illius rationis non sequitur, si visus corporeus est capax intuitivæ visionis, etiam intellectum esse capace[m] ejus. Et ratio universalis reddi potest, quia licet illud prædicatum abstracte sumptum, verbi gratia, esse visionem intuitivam sit perfectio simpliciter, tamen contractum ad talem visionem, scilicet corporalem, habetur imperfectissimo modo: contractum vero ad visionem intellectualem requirit eminentiorem perfectionem:

et ideo fieri potest ut visus corporeus, qui in suo genere est perfectus, sit capax illius perfectionis sic limitatæ et tamen quod intellectus præsertim humanus, qui est imperfectus in genere intellectuali, non sit capax illius perfectionis elevatæ ad intellectualem ordinem. Denique cognitio abstractiva intellectus est perfectior simpliciter, quam visio oculi; ergo etiam si intellectus tantum esset capax hujusmodi cognitionis, posset esse perfectior potentia quam visio.

8. Secundo præcipue deficit illa ratio in ultima illatione; nam licet concedamus intellectum esse capacem visionis intuitivæ, non sequitur esse capacem visionis intuitivæ Dei, quia hoc objectum est elevatissimum, et potest superare vires intellectus. Potest ergo illa visio intuitiva esse aut angeli, aut ipsiusmet animæ, si a corpore non impediatur. Et confirmatur, quia eadem ratione posset concludi, intellectum nostrum per vires suas naturales esse capacem visionis intuitivæ Dei, quia potentia inferior per vires naturales est capax visionis intuitivæ, ergo et superior. Constat autem, angelum naturaliter posse intueri suam substantiam, non vero divinam. Imo et visus corporeus, quamvis naturaliter possit intueri aliqua objecta visibilia, fortasse aliquod est ita excellens ut naturaliter non possit illud intueri.

9. *Ratio divi Thomæ.* — Alia ratione utitur D. Thomas 1 p., quæst. 12, art. 1, et 1, 2, quæst. 3, art. 7, et quæst. 5, art. 1, quæ fundatur in naturali appetitu, quem habet homo ad suam beatitudinem: unde concludit beatitudinem esse possibilem, quia appetitus naturalis non est frustra. Addit vero hunc appetitum non posse satiari, nisi hac visione Dei, quia homo, viso effectu, cupit cognoscere causam et non quiescit agnoscendo illam esse, nisi etiam cognoscat quid sit: appetit ergo homo naturaliter scire, non solum an sit Deus, sed quid sit; non potest autem cognoscere quid sit, nisi per hanc visionem; ergo sine hac visione nec beatificari, nec satiari potest, ergo si beatitudo hominis est possibilis, hæc visio est possibilis.

10. *Explanatio discursus.* — Sed hic discursus D. Thomæ est valde difficilis, quia ut latius dicemus in prima secundæ et constat etiam ex probatione D. Thomæ, ipse non loquitur de appetitu innato seu pondere naturæ, sed de appetitu et desiderio elicito. Hic autem appetitus non tantum est de re possibili, sed interdum etiam ad impossibilia fertur; ergo ex

hoc appetitu non potest concludi possibilitas hujus visionis. Nam si homini proponatur unio hypostatica, ut quoddam bonum excellens, etiam poterit illam appetere naturali appetitu, unde non potest concludi naturali ratione, illam visionem esse possibilem. Dicunt aliqui illum appetitum beatitudinis esse naturalem, non solum ut distinguitur contra supernaturalem, sed etiam ut distinguitur contra liberalem, quia est necessarius, saltem quoad specificationem, quia nemo potest odisse visionem Dei, vel non desiderare illam, si aliquem actum circa illam exercere velit et non versetur in magno errore. Ex appetitu autem naturali hoc modo recte inferitur, esse possibile, quod appetitur, quia naturalis appetitus non est frustra. Atque in hunc modum dixit Augustinus, l. 4, contra Julianum, caput 3: *Neque omnes homines naturali instinctu immortales, et beati esse vellemus, nisi esse possemus.*

11. *Non admittitur.* — Sed licet probabilis sit hæc persuasio et consentanea humanæ conditioni, nihilominus non est convincens ratio. Nam multa sunt bona, quæ sine errore cognita, non possunt odio haberi et naturaliter possunt desiderari, non tamen efficaciter et ideo ex illo appetitu probari non potest esse possibile, ut de unione hypostatica paulo ante dicebam et idem est de subtilitate, agibilitate at claritate corporis gloriosi. Unde eo ipso quod bonum propositum est superioris ordinis, licet non appareat malum, si possibile sit, tamen quia secundum rationem naturalem videri potest repugnare, ideo desiderium illius naturaliter non est efficax, sed per modum simplicis complacentiæ. Ex qua non bene inferitur, bonum illud esse possibile. Nec est inconveniens, quod talis affectus possit esse frustra, quo ad consecutionem effectus, quia non est per se datus a natura, sed ex generali affectu boni interdum nascitur. Accedit, quod non potest naturaliter constare, hominem esse capacem talis beatitudinis, quæ satiet omnem voluntatem et desideria ejus, quia licet ratione naturali constet hominem esse capacem aliqujus beatitudinis, non tamen perfectæ, sed ut hominis, (ut Aristoteles dixit) id est, modo imperfectæ naturæ accommodato, sicut probari non potest hominem esse capacem beatitudinis, quæ reddat illum immortalem aut impeccabilem et similia, quas perfectiones potest homo naturali desiderio appetere simplici seu inefficaci affectu.

12. *Conclusio Cajetani.* — Quapropter existimo (quod etiam Cajetano falsum est) ex

solis principiis naturæ illam rationem non esse efficacem, neque hactenus rationem aliquam inventam esse, quæ hoc sufficienter convincat. Quapropter, suppositis his, quæ de illa visione fides docet, existimo dicendum esse, non posse ratione naturali probari, illam visionem esse possibilem. Quia, ut infra ostendemus, illa visio est actus quoad substantiam supernaturalis, non potest autem ratione naturali cognosci, hujusmodi esse possibile. Præterea intellectus ad illam visionem non concurrat virtute naturali, sed supernaturali et instrumentali; non potest autem ratione naturali probari, aliquam potentiam posse elevari ad agendum ultra suam virtutem. Item sunt aliquæ difficultates in illa visione, quas infra videbimus, propter quas non potest solum lumen naturæ satis cognoscere possibilitatem ejus. Potest tamen homo naturali discursu difficultates et argumenta, quæ contra hanc veritatem fiunt, sufficienter dissolvere, præsertim adjutus lumine fidei, ut ex sequentibus constabit. Unde ex argumentorum solutione poterit colligi aliqua ratio congrua, quamvis non omnino convincat. Ut, quod Deus non omnino est extra latitudinem objecti intellectus et quod intellectus noster habet capacitatem quamdam universalem. Item suppositis principiis fidei, recte probatur non posse mentem nostram quiescere, neque esse contentam alia Dei cognitione, donec videat quid sit, juxta illud Psalm. 16: *Satiabor, cum apparuerit gloria tua.* Addi etiam hic potest ratio, partim ad hominem contra dictos hæreticos, partim ex principiis fidei desumpta, quam Gregorius supra indicat: *Quia claritas* (inquit) *Dei non est aliud a substantia Dei:* quam possumus in hunc modum urgere. Quia si vidento claritatem illam non videmus substantiam Dei et naturam ejus, est ergo illa claritas res distincta a substantia Dei; ergo erit aliqua substantia creata, quia est miraculum perpetuum sine fundamento et sine fructu. Curenim non erit illud accidens in aliqua substantia? Si autem claritas illa est substantia creata vel affectio substantiæ creatæ, erit homo beatus vidento angelum, vel se ipsum illa claritate creata affectum. At fides docet non posse hominem esse beatum, nisi in Deo ipso, ergo vidento ipsam claritatem increatam Dei est beatus: illa autem est ipsamet natura Dei.

Objectiones ex Scriptura.

13. Contra veritatem hanc ex Scriptura tria

tantum objiciuntur. Unum est, quod Deus sæpe dicitur invisibilis. Alterum est, quia angeli sancti dicuntur desiderare conspicer Deum 1, Petri 1 non desideratur autem; nisi quod non habetur. Tertium est illud Joannis 1: *Deum nemo vidit unquam;* et addit: *Unigenitus qui est in sinu Patris, ipse narrabit.* Quasi dicat, nemo nisi Unigenitus; ergo neque angeli, ut expresse docet Ambrosius lib. 4, de Spiritu sancto, cap. 1, et Cyrillus 1, in Joannem, cap. 22, et Chrysostomus homil. 14, in Joannem.

14. *Ad objectiones.* — Hæc vero facilem habent responsonem. Ad 1, jam dictum est, multa posse intelligi de invisibili visu corporeo. Aliquando etiam accipitur *invisibile* pro incomprehensibili, ut statim dicemus. Sæpe etiam est sermo de hominibus in hac mortali vita degentibus, juxta illud Exod. 33: *Non videbit me homo et vivet.* Ut notant Cypranus lib. de Cardin. Christi oper, in principio; et Augustinus epist. 112, cap. 7 et infra latius tractabitur: capite etiam sequenti aliam expositionem trademus et unaquæque est accommodanda juxta locorum exigentiam. Ad 2, respondet Gregorius 18 Moral., cap. 39, desiderium illud angelorum non esse de re non habita, sed positum esse ad explicandum quanto affectu et voluntate, sine ullo fastidio; videant Deum. Nam, quod illud non possit esse desiderium, recte probat Gregorius, quia affligeret angelos; unde non possent esse beati. Idem fere Isidorus lib. 4, sent; in 22 et Beda lib. variarum quæst., qu. 9, in tom. 8. Et declaratur, nam si angeli tenentur desiderio videndi Deum, vel desiderant quod habere non possunt, vel nunquam sunt habituri et sic miseri sunt, vel desiderant quod aliquando habebunt et sic jam supponitur non esse illis impossibile videre Deum et contra fidem et rationem negatur, eos jam videre. Unde ad 3, qui intelligunt angelos in illa exclusiva comprehendendi, necesse est dicant, sermonem esse de comprehensiva notitia, ut mox dicemus. Sensus autem literalis est, tantum ibi esse sermonem de hominibus; imo est probabile solum de viatoribus esse sermonem. Nam particula *Nemo* in rigore non plus requirit. Item ad narrandam veritatem visam, non erat necessaria comprehensio. Item verisimile est ibi, Joannem excipere unigenitum, etiam ut hominem, quia ut sic nobis locutus est; unde capite sexto de illo ait: *Hic vidit Patrem,* et tamen nec ipse ut homo comprehendit Deum. Tandem ad intentionem Joannis satis erat excludere omnes homines, quæ Christum præcesserant, ut

ostenderet illum singulari ratione potuisse esse auctorem veritatis, unde tandem Augustinus ita exponit epist. 112, c. 4 et alii multi, quos in eo loco referunt Tol. et Mald.

Objectiones ex Patribus.

15. Secundo, præcipue objiciuntur varia Patrum testimonia. Ex Græcis loquitur obscure Athanasius, Orat. in illud: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*: negat enim Cherubin aut Seraphin intueri divinam majestatem. Sed obscurior est Chrysostomus multis in locis, hom. 14, in Joann.: *Id quod est Deus non modo propheta non viderunt, sed neque angeli, neque archangeli*; et infra: *Solum vident Filius et Spiritus sanctus. Quod si omnis creatura creata est, quam ratione increatum videre poterit*. Et auget difficultatem, quod ibidem subdit *angelos vidisse Deum in assumpta creatura, ex quo factus est homo; nam antea non videbant*. Vide etiam homil. 13, et in homiliis de incomprehensibili Dei natura. In eadem sententia est Theodoretus, in dialogo *Inmutabilis*; ubi de angelis exponit illa verba Joann. 6: *Patrem non vidit quisquam, nisi is qui est a Deo*; et illa Joannes 1: *Deum nemo vidit unquam*. Ac tandem concludit *non aliter angelos videre Deum, quam videbant propheta*. Qui tamen non viderunt divinam naturam, sed quamdam representationem, quæ eorum facultati conveniebat: sic ergo angeli (ut sentit) non vident divinam substantiam, sed quamdam gloriam, quæ eorum viribus respondeat sitque eis accommodata. Atque sic fere loquuntur Theophylactus et Euthymus in Joann. 1; Gregorius Nyssentius lib. de Beatitudinibus circa illud: *Quoniam ipsi Deum videbunt*; Cyrillus Jerosolymitanus catechesi 6 et alii, cum disputant contra Anomæos.

16. Ex Latinis vero Hieronymus Isa. 4: *Nunc (inquit) videmus per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, quando de hominibus in angelos profecerimus, licet faciem Dei juxta naturæ suæ proprietatem nulla videat creatura, et tunc cernatur mente, quando invisibilis creditur*. Similia habet epist. 15, to. 9, Cyprianus 1, de Idolor. vanit., ubi sic de Deo loquitur: *Nec videri potest, visu clarior est, nec comprehendi, tactu purior est, neque aestimari, sensu major est; ideo sic tunc digne aestimamus, cum inæstimabilem dicimus*. His addi possunt Ambrosius et alii supra citati.

17. *Responsum*. — Ad hæc prima responsio esse potest, illos loqui de visione per oculos

corporis. Quod quidem recte dicitur de Cypriano, non vero de aliis, præsertim de Chrysostomo. Tum quia loquitur de angelis, quos etiam incorporeos vocat, quia non fundat suam sententiam in speciali corporis impedimento, sed in communi ratione creaturæ. Denique ipsemet rejicit hanc expositionem in hom. 4, de incomprehensibili Dei natura, et explicat se loqui de intellectuali visione. Alia expositio esse potest, ut hi sancti loquantur per naturæ creatæ vires, juxta ea quæ cap. seq. dicenda sunt, et fortasse aliqui locuti sunt in hoc sensu. Sed non potest omnibus accommodari, quia loquuntur de facto, prout nunc angeli vident Deum, quibuscumque viribus videant. Et ideo D. Thomas 1 part., q. 12, art. 1, dicit hos sanctos loqui de visione comprehensiva et sine dubio Augustinus ita exposuit similia fere verba; Ambrosius epistola 112, ubi in fine cap. 7, subjungit hæc verba: *Non quia Dei plenitudinem quisquam, non solum oculis corporeis, sed vel ipsa mente aliquando comprehendit*. Et hæc occasione subdit statim cap. 8: *Aliud est enim videre, aliud totum videndo comprehendere, etc.* Sic etiam dixit lib. 4. Gen. ad liter., cap. 8: *Licet haberemus corda mundissima, etiam si essemus angelis æquales, non esset nobis nota divina substantia, sicut ipsa sibi*. Eadem ergo expositio ad alios Patres applicanda est.

18. At vero Chrysostomus obscurius et difficiliter loquitur. Propter quod aliqui moderni nullam volunt admittere expositionem; sed omnino laborant, ut convincant Chrysostomum in errore contrario fuisse. Imo idem sentiunt de omnibus Patribus allegatis et de aliis, quos ipsi referunt. Non est tamen verisimile tam apertum errorem et scripturis manifeste contrarium communi consensu tantorum Patrum receptum fuisse; fuisset enim intolerabilis lapsus, nec in eis inveniuntur verba, quæ dictam piam expositionem non admittant. Et in Chrysostomum etiam magnum fundamentum habet, quia sæpe adjungit aliqua verba, quæ hoc significant, ut v. g. hom. 4, de Incompreh. Dei nat. dicit: *Non posse creaturam exquisita ratione Deum cognoscere, cognitione expressa et integra*. Et homil. 4, in Joan., cum dixisset: *Neminem videre Patrem, nisi Filium*, addit: *Qui certa ratione visumque et comprehensionem habet*. Et similia facile ponderari possunt in cæteris locis. Quare, cum inquit angelos cœpisse videre Deum in assumpta natura, similiter exponendus est, quia eam naturam comprehendere possunt, non vero divinam. Et sic possunt

aliæ sententiæ illius exponi. Estque considerandum, disputare Chrysostomum contra Anomæos esseque morem Patrum, cum impugnant hæreticos, ita loqui, ut videantur in contrarium omnino extremum declinare et ideo facilius esse eos intelligere juxta exigentiam erroris, quem impugnant.

Obiectio ex ratione.

19. Tertio objici solent variæ rationes ab inconvenientibus, scilicet quia sequitur Deum, cum simplicissimus sit, comprehendi a videntibus ipsum. Quæ ratio maxime videtur movisse Anomæos, ut dicerent nos posse comprehendere Deum, ut sumitur ex Nazianzi Orat. 42 et Chrysostomus hom. 5, contra illos. Sed ejus solutio pendet ex multis dicendis de visione beatifica et ideo pro nunc illam differemus. Objicitur præterea visionem illam, cum sit actus vitalis, debere elici naturali virtute potentiæ vitalis. Unde ulterius sequitur, esse in nobis ad illud objectum et actum naturalem appetitum, sed hæc etiam in sequentia tractanda sunt. Nunc solum una ratio objicitur, quia Deus clare visus non continetur sub objecto intellectus humani, ergo non potest elevari ad videndum ipsum. Antecedens probatur primo, ex improportione, quia Deus est infinitus, intellectus vero finitus. Secundo, quia alias naturaliter posset intellectus attingere illud objectum, quia naturale est unucuique potentiæ operari circa objectum suum. Prima vero consequentia probatur ex dictis supra capite, quod potentia non potest elevari extra suum objectum, quia cum illo adæquate convertitur.

20. *Dissolvitur*. — Respondetur Deum, absolute loquendo, contineri sub objecto adæquato intellectus, quod est ens, in quantum est: cum vero additur: *Deus clare visus*, ex parte Dei nihil additur, quod non sit comprehensum sub ratione entis, sed cum objecto ipso involvitur actus noster, quo tale objectum videtur. Et hoc modo dicendum est, illud objectum vel potius illum actum non comprehendi sub latitudine actuum naturalium intellectus, inde tamen non fit intellectum nostrum non posse elevari ad illum actum vel ad objectum cognitum per talem actum, quia ad hoc satis est, ut in illo objecto reperiat illa ratio objectiva, quæ confuse sumpta dicitur esse adæquata ratio objecti intellectus nostri. In hoc ergo sensu negatur antecedens argumenti, quia DEUS absolute clauditur sub objecto intellectus, cujus signum est, quia naturaliter potest aliquo

modo cognosci. Ad primam vero probationem respondetur, inter finitam potentiam et infinitum objectum non esse proportionem in latitudine perfectionis, ita ut una sit commensurabilis alteri. Potest tamen esse proportio aliqua in ratione objecti et potentiæ, quatenus intellectiva potentia, quamvis finita, est universalissima et capacissima (propter immortalitatem) totius latitudinis entis. Adde præterea, ex illa improportione ad summum colligi, non posse intellectum elevari ad comprehendendam infinitatem DEI, secus vero ad videndam, quia ad hoc sufficit quod finite videat, per lumen et actum, spiritualia et altioris ordinis, ut infra dicemus. Unde ad secundam probationem negatur sequela, quia fieri potest, ut intra latitudinem objecti alicujus potentiæ sit aliquid ita excellens, ut ad illud non possit potentia attingere naturalibus viribus, vel saltem non clare et perfecte, sicut noster visus corporeus non potest clare intueri solem.

CAPUT VIII.

AN DEUS SIT INVISIBILIS PER NATURALES VIRES
CUJUSCUMQUE CREATURÆ ET CONSEQUENTER
NONNISI SUPERNATURALITER VIDEATUR.

1. *Error aliquorum*. — Cum dictum sit, DEUM non esse omnino invisibilem creaturæ intellectuali, oportet exponere an aliquo saltem modo illi invisibilis sit et non tantum incomprehensibilis, et consequenter explicare oportet quomodo videri possit, vel quomodo non possit. In puncto ergo proposito fuit hæresis begardorum asserentium, quamlibet naturam intellectualem per se ipsam posse fieri beatam, neque indigere lumine gloriæ ad videndum DEUM, qui error refertur et damnatur in Concilio Viennensi sub Clemente: et habetur in Clementina *Ad nostrum*, de hæret. Et ante hos hæreticos fuerunt alii dicti Anomæi, quorum auctor fuit Eunomius seu Acedius, qui dixerunt posse hominem in hac vita comprehendere DEUM et aliqui dicunt, fuisse locutos de cognitione per vires naturæ. Sed id nec colligi potest ex Chrysostomo in homiliis de incomprehensibili DEI nat., quas contra illos scripsit, nec ex Theodoro, aut aliis illum errorem referentibus. Imo Hieronymus Matthæi 11, in id: *Nemo novit Filium nisi Pater*, indicat Eunomium fuisse locutum de cognitione per revelationem.

2. *Fundamentum erroris*. — Fundamentum hujus erroris non refertur a dictis auctoribus;